

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ЄМЕЦЬ МАРІЯ СЕРГІЇВНА

УДК 339.922 : 338.48-44(100)

**МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ
ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ
(НА ПРИКЛАДІ ДЕРЖАВ ЦСЄ ТА УКРАЇНИ)**

Спеціальність 08.00.02 – світове господарство і
міжнародні економічні відносини

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі міжнародних економічних відносин Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент
Сідоров Вадим Ігоревич,
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна
Міністерства освіти і науки України,
декан факультету міжнародних
економічних відносин та туристичного
бізнесу

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Ткач Вікторія Олександрівна,
Запорізька державна інженерна академія
Міністерства освіти і науки України,
завідувач кафедри економічної кібернетики

кандидат економічних наук, доцент
Карп Вікторія Сергіївна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
Міністерства освіти і науки України,
доцент кафедри міжнародного бізнесу

Захист відбудеться 26 червня 2014 року о   годині 00 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.051.25 Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 6, ауд. 392.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий   травня 2014 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат економічних наук, доцент

Гончаренко Н.І

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дисертаційної роботи обумовлена потребою адаптації ринку туристичних послуг до сучасних інтеграційних процесів, що вимагає дослідження впливу інтеграційних процесів на розвиток міжнародного туризму та вдосконалення інструментів регулювання цього впливу задля залучення позитивного ефекту.

Вивченню питання щодо розвитку міжнародного туризму в системі сучасних інтеграційних процесів присвячені численні праці таких українських та зарубіжних вчених, як Александрової А.Ю., Голднера Ч., Гук Н.А., Дубенюк Я.А., Карп В.С., Катушонок К.А., Кифяка В.Ф., Любімової Л.А., Любіцевої О.О., Мальської М.П., Сідорова В.І., Ткач В.О., Якубовського С.О., Чудновського А.Д., Чорненької Н.В. та ін.

До вивчення процесів інтеграції підприємств туристичного бізнесу зверталися такі автори, як Аріфуллін М.В., Данильчук В.Ф., Захарова К.В., Квартальнов В.А., Кусік Н.Л., Мельниченко С.В., Папірян Г.А., Ткаченко Т.І., Шимакова В.Є., Штембуляк Д.О. та ін.

Питання міжнародного співробітництва у сфері туризму вивчали такі вчені, як Валединська К.Н., Воскресенський В.Ю., Вишневська О.О., Саламатіна В.С., Селезньова І.В., Ткаченко Т.І. та ін.

Економіко-математичне моделювання для вивчення проблем розвитку міжнародного туризму використовувалося в працях таких вчених: Дьоміна О.А., Загорулькина А.Н., Кабаян Н.В., Семенової Ю.А., Тихонової Г. Б., Чуракової О.В., Шебзухової М.В.

Туризм є однією із найприбутковіших і найперспективніших галузей світової економіки, на частку якого припадає третина світової торгівлі послугами. Не дивлячись на багатий потенціал, туристичний комплекс України має недостатній рівень інтегрованості та є неконкурентоспроможним на світовому ринку. Таке становище потребує пошуку резервів розвитку сфери туризму саме у площині інтеграційних процесів.

У сучасній теорії та практиці туризму залишаються недостатньо розробленими і обґрунтованими такі аспекти міжнародного туризму, які пов'язані з визначенням характеру впливу інтеграційних процесів на розвиток міжнародного туризму, виявленням форм інтеграційних об'єднань, адаптивних глобальному туристичному ринку, визначенням ефективних стратегій розвитку міжнародного туризму в контексті інтеграційних процесів, що потребує системного підходу до вивчення засобів функціонування моделей інтеграції у цій сфері та обумовлює актуальність теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано на кафедрі міжнародних економічних відносин Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна в межах планової наукової роботи «Трансформація міжнародних економічних відносин в епоху глобалізації» (номер державної реєстрації 0113U001401), у межах якої здійснено дослідження впливу інтеграційних процесів України з ЄС та СНД на розвиток міжнародного туризму у країні та аналіз чинників, що його визначають.

Мета і задачі дослідження. Метою роботи є поглиблення теоретико-методичних засад дослідження міжнародного туризму та розробка науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення державної підтримки національної туристичної сфери України в контексті впливу на неї сучасних інтеграційних процесів.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких основних **задач**:

- дослідити теоретичні основи міжнародного туризму та вимірювання міжнародної економічної інтеграції;
- визначити організаційно-економічні засади дослідження процесу інтеграції у сфері туризму;
- систематизувати економіко-математичні підходи до оцінки інтеграційних процесів у сфері туризму;
- ідентифікувати стан, проблеми і тенденції розвитку ринку туристичних послуг як складової сучасного світового господарства, що знаходиться під впливом міжнародної інтеграції;
- провести якісний аналіз розвитку міжнародного туризму у країнах ЦСЄ та виявити провідні країни регіону;
- класифікувати фактори інтеграції за рівнем їх впливу на розвиток міжнародного туризму в країнах ЦСЄ та Україні;
- здійснити моделювання зв'язку напрямків інтеграції у сфері туризму в Україні із формами оптимізації структури ринку туристичних послуг;
- запропонувати механізм удосконалення державної підтримки розвитку сфери туризму в Україні.

Об'єктом дослідження є процес функціонування ринку туристичної діяльності в умовах міжнародної економічної інтеграції.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні питання розвитку міжнародного туризму в контексті сучасних інтеграційних процесів (на прикладі держав ЦСЄ та України).

Методи дослідження. Для реалізації мети і завдань дослідження використовувалися такі методи наукового пізнання як: метод наукової абстракції (для розкриття сутності й змісту міжнародного туризму як економічної категорії), аналіз, синтез, порівняння (під час дослідження сутності економічних категорій “ринок туристичних послуг”, “інтеграція ринків туристичних послуг”, процесів розвитку світового та вітчизняного туристичних ринків та виявленні ключових факторів, що обумовлюють їх розвиток), методи системно-структурного аналізу (при дослідженні процесів міжнародної інтеграції на світовому та вітчизняному ринках та місця України на світовому ринку туристичних послуг), економіко-математичні методи дослідження (при кількісній оцінці впливу інтеграційних процесів на розвиток міжнародного туризму), евристичні методи досліджень (під час пошуку ідей щодо розробки шляхів підвищення ефективності участі України на світовому ринку туристичних послуг на основі виявлення закономірностей функціонування моделей інтеграції в туризмі та формування механізму удосконалення державної підтримки розвитку туризму в Україні), статистичний і графічний метод (під час обробки і узагальнення статистичних даних та їх

відображення у найбільш інформативній формі – таблиці, рисунки, діаграми тощо).

Інформаційною базою дослідження послужили наукові праці і розробки вітчизняних і зарубіжних експертів, науковців і аналітиків в області міжнародного туризму, теорії інтеграції, офіційні статистичні дані UNWTO, The World Bank, CIA, національних адміністрацій з туризму країн світу, Державної служби з курортів і туризму України, Державної служби статистики України, Інтернет-ресурси та інші інформаційні матеріали.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні існуючих теоретико-методичних основ дослідження процесів функціонування світового та національного ринків туристичних послуг і розробці науково-практичних рекомендацій щодо участі держави у розвитку сфери туризму України в умовах сучасних інтеграційних процесів.

Конкретні наукові результати, що характеризують новизну проведеного дослідження, полягають у наступному:

Удосконалено:

- типологію моделей інтеграції у сфері туризму, яка враховує різноманітність учасників інтеграційних процесів у сфері міжнародного туризму, характер та особливості їх взаємодії, а саме виокремлено наступні моделі: модель формальної інтеграції, модель неформальної інтеграції, модель корпоративної інтеграції; використання такої типології закладає підґрунтя для системного (комплексного) моніторингу стану розвитку міжнародного туризму в контексті інтеграційних процесів як складної системи взаємозв'язку множини внутрішніх і зовнішніх чинників;

- систематизацію основного набору показників інтеграції шляхом виділення двох блоків для оцінювання різнорівневих аспектів взаємодії у цій області: рівень зближення країн регіону та рівень туристичної взаємодії, що дозволяє здійснювати кількісний вимір інтегрованості ринку туристичних послуг країни та експертний аналіз впливу інтеграційних процесів на розвиток міжнародного туризму;

Дістали подальшого розвитку:

- теоретико-методичні інструменти дослідження впливу інтеграційних процесів на розвиток міжнародного туризму на підставі поєднання економіко-математичних методів кількісного та якісного аналізу моделей панельних і повздовжніх даних для України та країн ЦСЄ, що дозволило виявити фактори, які справляють суттєвий вплив на розвиток міжнародного ринку туристичних послуг, визначити комплексні характеристики стану сучасного вітчизняного туристичного бізнесу та конкурентних позицій України на міжнародному туристичному ринку, а також на основі виявлених перешкод у розвитку міжнародного туризму запропонувати механізм удосконалення державної підтримки у сфері туризму в Україні, спрямований на створення умов для підвищення ефективності участі країни у світовому ринку туристичних послуг за умови координації зусиль національної туристичної адміністрації з іншими міжнародними і державними структурами;

– організаційні форми оптимізації структури ринку туристичних послуг України, що базуються на результатах економетричного і структурно-логічного аналізу через систему «фактор–ефект інтеграції» і є умовою його інтеграції у світовий ринок послуг, шляхом створення вертикально-інтегрованих структур (стратегічних альянсів), які об'єднують в єдине ціле весь технологічний ланцюг багатогалузевої туріндустрії, де головним підприємством має бути туроператор; з одночасним збільшенням кількості національних готельних підприємств і турагентських мереж, їх включенням до міжнародних готельних ланцюгів та транспортних альянсів, створенням національних ТНК і міжнародних партнерських об'єднань тощо;

– визначення необхідних компонентів механізму державного регулювання інтеграційних процесів на ринку туристичних послуг України, необхідними складовими якого запропоновано вважати: аналіз результативності міжнародного співробітництва у сфері туризму; визначення рівня інтегрованості на ринку туристичних послуг країни; визначення пріоритетних форм і методів інтеграції підприємств у туризмі для створення гнучких комбінованих схем і методів управління; визначення цілей і пріоритетів інтеграції ринку туристичних послуг;

– понятійно-категоріальний апарат світової економіки через надання авторського визначення поняття «інтеграція ринків туристичних послуг», яке запропоновано розуміти як процес формування стійких взаємозв'язків між територіально відокремленими ринками у вигляді доходів і ресурсів або збіжності цін на них, які базуються на виділенні механізмів взаємодії суб'єктів формування регіонального туристичного продукту, а також основних суб'єктів управління ними, та «відкритість» цих ринків один одному.

Практичне значення результатів дослідження полягає в оновленні, доповненні та узагальненні знань, теоретико-методичних положень і підходів до виявлення змісту інтеграційних процесів у сфері туризму, їх впливу на розвиток міжнародного туризму, значимості в процесі інтеграції країни у світову економіку, а також у розробці підходів до визначення напрямів удосконалення розвитку міжнародного туризму в країні з урахуванням резервів інтеграційної взаємодії. Основні наукові положення і отримані результати дослідження були використані: Харківським національним університетом імені В.Н. Каразіна – у навчальному процесі при викладанні курсів «Світова економіка», «Україна в системі світогосподарських зв'язків» (довідка №4002/10 від 11.02.2014); Департаментом культури і туризму Харківської обласної державної адміністрації – при складанні Концепції розвитку туризму в Харківській області до 2020 року (довідка №02.04-16/1065 від 18.03.2014р.); Департаментом міжнародного співробітництва Харківської міської ради – при формуванні підходів до створення ефективної системи управління туристичною галуззю (№01-01-21, від 21.02.2014р.); ТОВ «Адмірал Тревел Клуб» – при оцінці напрямків розвитку підприємства в контексті інтеграційних процесів (№17/2 від 17.02.2014 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною працею, всі наукові результати, які викладені в цьому дослідженні та подаються на захист, отримані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні висновки, пропозиції та рекомендації дисертаційного дослідження доповідались автором на 14 міжнародних і галузевих науково-практичних конференціях: IV науково-практична конференція: «Актуальні проблеми міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу» (2009 р., м. Харків); III, V міжнародні науково-практичні конференції «Туристичний бізнес: світові тенденції та національні пріоритети» (2009 р., 2011 р. м. Харків); Міжнародна науково-практична конференція Міжнародного слов'янського університету (2009 р., м. Харків,); V, VI Міжнародна науково-практична конференція «Религия в современной системе международных отношений» (2009 р.; 2010 р., м. Санкт-Петербург,); Міжвузівська студентська наукова конференція: «Academic and scientific challenges of diverse fields of knowledge in the 21st» (2011 р., м. Харків,); VII науково-практична конференція молодих вчених: «Актуальні проблеми міжнародних економічних відносин» (2012 р., м. Харків,); XIX Международная научная конференция студентов, аспирантов и молодых учёных «Ломоносов – 2012», (Москва: МГУ ім. Ломоносова, 2012 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Благосостояние наций в условиях глобальной нестабильности» (2012 р.; 2013 р., м. Одеса); VIII науково-практична конференція молодих вчених: «Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин» (2013 р., м. Харків); Міжнародна науково-практична конференція «Регионы в современном мире» (2013 р., м. Березники); Міжнародна науково-практична конференція «Економічний розвиток України в сучасному просторі та часі», присвячений видатному ученому-економісту О.Г. Ліберману (2013р., м. Харків).

Публікації результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження в достатній мірі викладено у 21 науковій праці (6,0 д.а.), з них 5 статей опубліковані у фахових виданнях України (2,45 д.а.), 1 – у фаховому виданні Росії (0,64 д.а.), та 15 – в інших виданнях (2,9 д.а.).

Обсяг та структура дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 175 найменувань на 16 сторінках, 29 додатків на 32 сторінках. Повний обсяг роботи становить 227 сторінок, із них 179 сторінок основного тексту, що містить 33 таблиці на 14 сторінках, 33 рисунки на 13 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету і задачі дослідження, його предмет і об'єкт, наукову новизну та практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі «**Теоретичні засади дослідження ринку туристичної діяльності в умовах міжнародної економічної інтеграції**» досліджено теоретичні основи розвитку міжнародного туризму та вимірювання міжнародної економічної інтеграції; визначено організаційно-економічні засади дослідження

процесу інтеграції у сфері туризму; систематизовано економіко-математичні підходи до оцінки інтеграційних процесів у сфері туризму.

Вивченню питання щодо економічної сутності міжнародного туризму та його розвитку в системі сучасних інтеграційних процесів присвячені численні праці таких українських та зарубіжних вчених як Александрової А.Ю., Голднера Ч., Гук Н.А., Дубенюк Я.А, Карп В.С., Катушонок К.А., Кифяка В.Ф., Любімової Л.А., Любіцевої О.О., Мальської М.П., Сідорова В.І., Ткач В.О., Якубовського С.О., Чудновського А.Д., Чорненької Н.В. та інших. У результаті логіко-семантичного аналізу теоретичних підходів до визначення терміну «інтеграція ринку туристичних послуг» зроблено висновки про те, що серед вчених-дослідників немає єдиного підходу до розуміння сутності цього поняття. Спираючись на дослідження положень теорії інтеграції у туризмі, запропоновано визначення інтеграції ринків туристичних послуг як процесу формування стійких взаємозв'язків між територіально відокремленими ринками у вигляді потоків благ та факторів виробництва (доходів і ресурсів) та (або) збіжності цін на них, які базуються на виділенні механізмів взаємодії суб'єктів формування регіонального туристичного продукту, а також основних суб'єктів управління ними, та «відкритість» цих ринків один одному. Пропонується розглядати формування потоків благ та факторів виробництва в процесі інтеграції ринків туристичних послуг як динаміку руху туристичних потоків, компаній туристичної індустрії, інвестицій та доходів від туризму між світовим, регіональним і національним ринком туристичних послуг.

Встановлено, що результати інтеграції у туристичній сфері більшою мірою залежать від характеру взаємодії підприємств цієї галузі (і сумісних з нею), злагодженості політики регіональних і національних урядів і діяльності міжнародних організацій, асоціацій у сфері туризму. Такі відносини запропоновано формалізувати моделями інтеграції, типологія яких враховує множину учасників інтеграційних процесів, характер та особливості їх співробітництва. Таким чином, з метою досягнення комплексності результатів дослідження запропоновано наступні моделі: модель формальної інтеграції (міжурядових угод на регіональному, національному і світовому рівні), до учасників якої віднесені наддержавні органи влади, державні центральні, регіональні та місцеві органи законодавчої та виконавчої влади; модель неформальної інтеграції, до учасників якої віднесені вузькоспеціалізовані підприємства розміщення, пересування, харчування, розваг, фінансів тощо; модель корпоративної взаємодії, до учасників якої віднесено міжгалузеві стратегічні альянси, незалежні консорціуми, глобальні об'єднання, які функціонують в туроператорському, агентському, готельному, ресторанному і транспортному бізнесі. Використання наведеної типології моделей інтеграції ринку туристичних послуг закладає підґрунтя для моніторингу стану та оцінки рівня інтегрованості ринку туристичних послуг країни та ефективності міжнародного співробітництва у сфері туризму (рис.1).

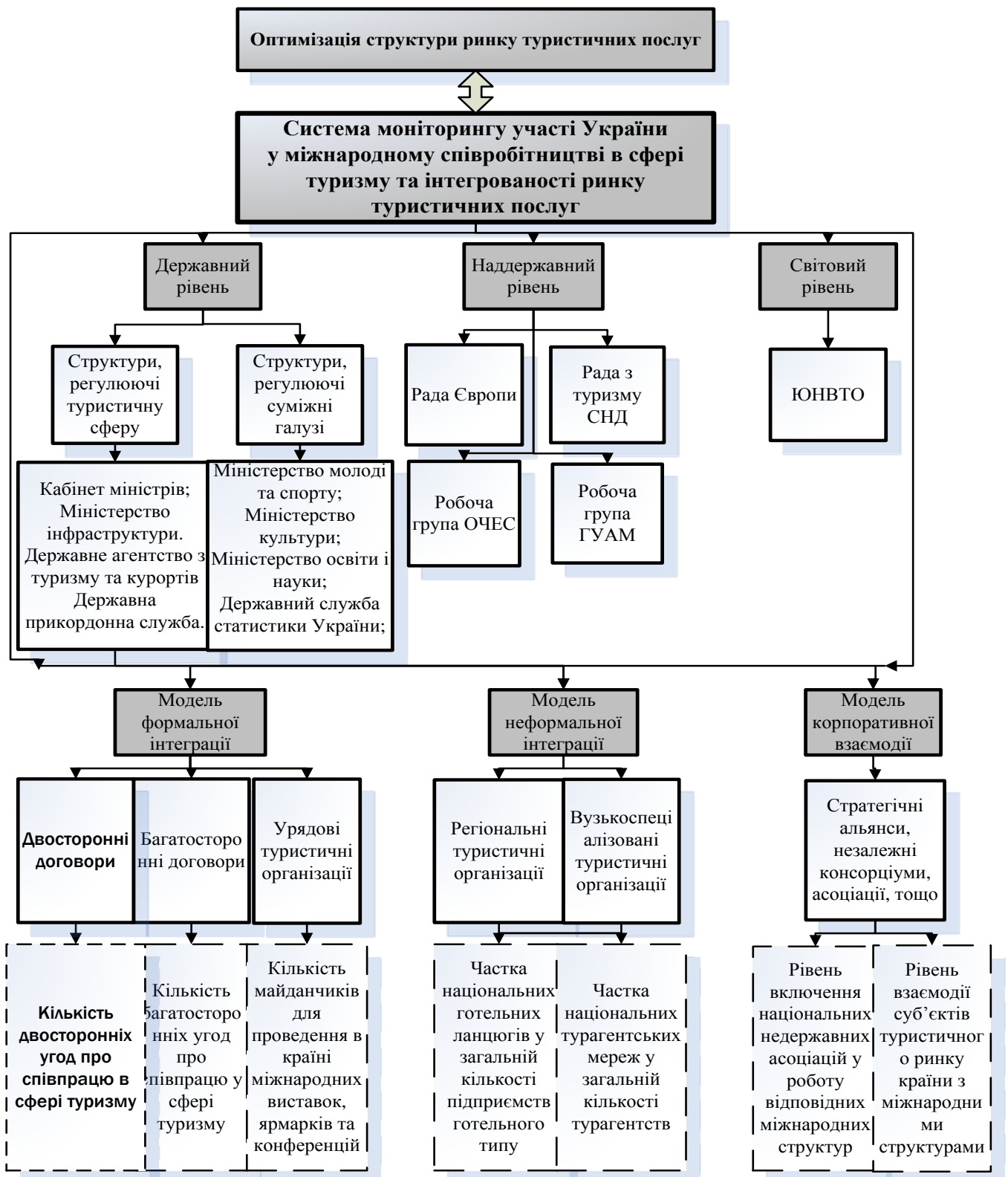

Рис. 1. Система моніторингу участі країни у міжнародному співробітництві у сфері туризму та інтегрованості ринку туристичних послуг (розроблено автором)

На основі аналізу існуючих теоретичних і практичних підходів до кількісного вимірювання інтеграції у сфері туризму з метою проведення

наступного економіко-математичного і порівняльного аналізу впливу інтеграційних процесів на розвиток міжнародного туризму, запропоновано групу показників інтеграції, яка містить два блоки, пов'язаних з основними аспектами взаємодії у цій області: рівень туристичної взаємодії (який пов'язують з інтеграцією ринків туристичних послуг, корпоративною взаємодією в туризмі, інституціональною кооперацією в туризмі); рівень зближення країн регіону (який оцінює зближення країн за показниками торговельної інтеграції, функціонального співробітництва на окремих ринках, основних характеристик економічного і соціального розвитку, які безпосередньо або опосередковано впливають на розвиток міжнародного туризму).

У ході дослідження систематизовано математичні методи і моделі за типом математичного апарату і характером застосування для вивчення такої складної економічної системи як міжнародний туризм (прогнозуванням туристичних потоків і доходів, оптимізацією планування і організації міжнародного туризму, визначенням залежностей між доходами та інвестиціями в туризм і факторами впливу тощо).

Аналіз теоретичних та практичних підходів до кількісного вимірювання інтеграції у сфері туризму дозволив визначитись із систематизацією моделей інтеграції, яка враховує множину учасників інтеграційних процесів, характер та особливості їх співробітництва; запропонувати групу показників інтеграції, яка містить два блоки, пов'язаних з основними аспектами взаємодії у цій області.

У другому розділі «**Міжнародна інтеграція як чинник розвитку міжнародного туризму**» ідентифіковано стан, проблеми і тенденції розвитку ринку туристичних послуг як складової сучасного світового господарства, що знаходиться під впливом міжнародної інтеграції; проведено якісний аналіз розвитку міжнародного туризму у країнах ЦСЄ та виявлено провідні країни регіону; здійснено класифікацію факторів інтеграції за рівнем їх впливу на розвиток міжнародного туризму в країнах ЦСЄ.

Європейський досвід функціонування глобального ринку туристичних послуг у контексті можливостей його врахування в Україні проаналізовано на прикладі країн ЦСЄ, виходячи з дослідження наявності та розвитку запропонованих моделей інтеграції, а також шляхом оцінювання показників інтеграції. Встановлено, що під дією процесів інтеграції міжнародний туризм відіграє все більш істотну роль як у світовій, так і в національній економіці: за останні п'ять років частка доходу від міжнародного туризму у світовому ВВП в середньому дорівнює 7,5%, сума доходів від міжнародного туризму зросла на 5%, а обсяг прибуттів – майже на 7%. Усього за 2000-2012 рр. кількість міжнародних прибуттів збільшилась на 31,7%. За 2011-2013 рр. позитивні темпи зростання спостерігалися у всіх регіонах світу, за винятком Близького Сходу і Північної Африки, що можна пояснити політичною нестабільністю. Лідерами за темпами зростання стали Південна Америка і Південна Азія (+15% кожна). Основний туристичний потік припадає на Європу і останні роки складає 50%, але має тенденцію до скорочення.

Встановлено, що з поширенням інтеграційних процесів спостерігається тенденція розвиненості інституціональної кооперації у туризмі: існує велика кількість всесвітніх і регіональних туристичних організацій (універсальних і вузькоспеціалізованих), здійснюється робота у багатьох напрямках у рамках спеціалізованих міжнародних організацій, широко застосовується практика двосторонніх угод про співпрацю в туризмі. Серед головних багатосторонніх міжнародних договорів у галузі туризму виділені ті, що сприяють інтеграції країн світу у глобальний туристичний простір, світову транспортну систему шляхом гармонізації національних законодавств і приєднанням до міжнародних стандартів. Обґрунтовано, що саме приведення у відповідність до ефективної міжнародної практики національних законодавств у сфері туроператорської, готельної діяльності, сфери перевезень є найбільш ефективним інструментом інтеграції країн у світовий туристичний простір.

Виявлено, що результатом інтеграційних процесів на рівні корпоративної взаємодії у туризмі є розширення і ускладнення взаємозв'язку і взаємозалежності підприємств туристичної галузі. Прикладом цієї моделі інтеграції є ТНК в туроператорській та турагентській діяльності, міжнародні ланцюги готелів, міжнародні мережі ресторанів, міжгалузеві ТНК, міжгалузеві партнерські об'єднання, стратегічні альянси.

Виявлено, що в туристичному бізнесі спостерігається конгломеративна форма інтеграції підприємств, яка виражається у встановленні взаємовідносин між представниками супутніх галузей для сумісного впливу на фактори зовнішнього середовища: посилюється тенденція впровадження туристичних компаній у будівництво, авіаційну промисловість, сільське господарство, вантажні перевезення, ЗМІ, сферу ІТ, розваг, фінансову сферу, кіноіндустрію тощо. Найсильніші позиції у злиттях і поглинаннях традиційно належать туристичним ТНК США і країн ЄС.

Доведено, що ринок туристичних послуг країн ЦСЄ розвивається, але поки що не зайняв провідних позицій ні у світі, ні в Європі: частка країн регіону в світових і європейських доходах від міжнародного туризму протягом 2011-2013 рр. практично не змінювалася і складала у середньому 6,4% і 12,3%, відповідно (рис.2).

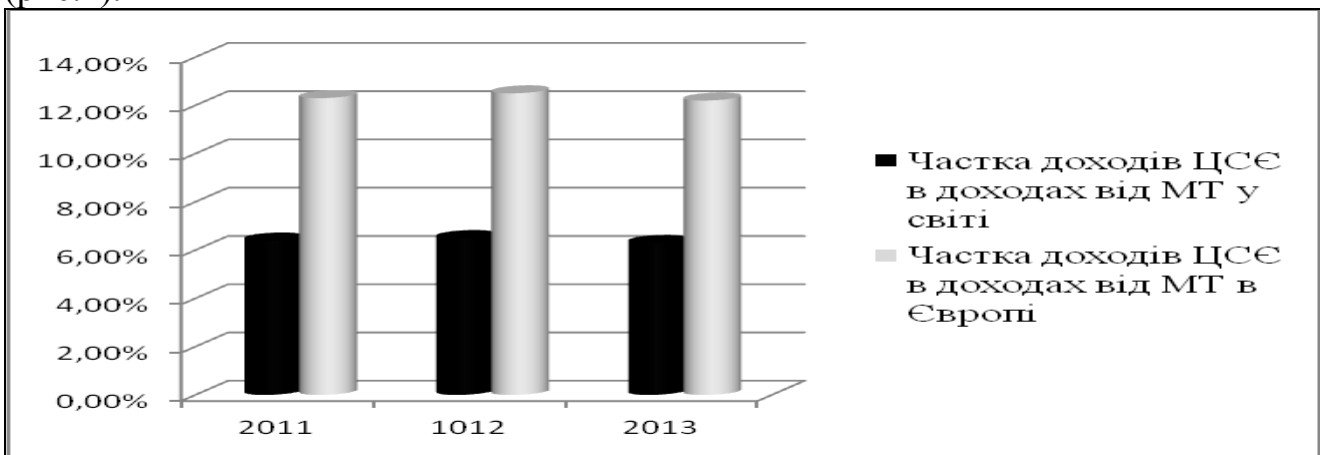

Рис. 2. Частка доходів від міжнародного туризму країн ЦСЄ (розроблено автором)

Виявлено, що провідні за розвитком міжнародного туризму країни ЦСЄ (Чехія, Словенія, Словаччина, Польща, Хорватія, Угорщина) займають перші позиції також за основними макроекономічними показниками і показниками інтеграції. Проведений аналіз дав змогу зробити висновок про існування залежності розвитку міжнародного туризму від інтеграційних процесів. На основі кількісного аналізу впливу інтеграційних процесів на розвиток міжнародного туризму в країнах ЦСЄ за допомогою економетричних методів з використанням панельних і поздовжніх даних за 2004-2012 рр. виявлено динаміку впливу факторів інтеграції на доходи від в'їжджаючих туристів за країнами ЦСЄ (табл.1). У загальному вигляді одна із регресійних моделей містить фіктивну змінну і представлена наступним рівнянням:

$$REVP(t,i) = a_0 + a_1 D\_FDIP\_in(t,i) + a_2 EU\_mem(t,i) + a_3 D\_GDP(t,i) + a_4 D\_SUMP\_ES\_IS(t,i) + \varepsilon(t,i), \quad (1)$$

де $D\_FDIP\_in(t,i)$, $D\_GDP(t,i)$, $D\_SUMP\_ES\_IS(t,i)$ – це, відповідно, відхилення ввезених прямих іноземних інвестицій, обсягів ВВП і обсягів експорту та імпорту послуг на душу населення в i -ту країну за період часу t від їх середніх значень по регіону за відповідний період; $REVP(t,i)$ – доходи від в'їжджаючих туристів на душу населення i -ої країни за період часу t . Дослідження проводилося в різних напрямках: аналіз структурних даних впливу відібраних пояснювальних змінних на доходи від в'їжджаючих туристів по країнам Центрально-Східної Європи; у межах аналізу часових рядів – оцінка впливу пояснювальних змінних на динаміку доходів від міжнародного туризму по групі із розглянутих країн.

Таким чином, на основі проведеного аналізу було класифіковано фактори інтеграції за впливом на розвиток міжнародного туризму в регіоні, а саме, обсяги ВВП, сумарні обсяги експорту та імпорту послуг на душу населення країн регіону та їх відхилення від відповідних середніх показників по регіону виявилися найбільш значущими. Встановлено, що фактор членства країн ЦСЄ в ЄС протягом практично всього періоду 2004-2012 рр. є значущим, але характер його впливу на доходи від міжнародного туризму був не завжди стійким, що можна обумовити, зокрема, приєднанням до Шенгенської Угоди. Це пов'язано не тільки із спрощенням умов пересування у межах країн-членів, але й з посиленням правил перетину їх кордонів з третіми країнами. Також показники обсягів ввезених та вивезених прямих іноземних інвестицій за країнами регіону та їх відхилення від середніх значень мали статистичну значущість в окремих випадках. Фактори інституціональної кооперації (кількість організацій, регулюючих міжнародну туристичну діяльність, міжнародних угод) позитивно впливають на розвиток міжнародного туризму, але цей висновок є наслідком експертного аналізу, оскільки для отримання адекватних економетричних оцінок необхідно мати більшу емпіричну базу даних.

У третьому розділі дисертаційної роботи «**Розвиток міжнародного туризму в Україні в контексті інтеграційних процесів**» класифіковано фактори інтеграції за рівнем їх впливу на розвиток міжнародного туризму в країнах України; здійснено моделювання зв'язку напрямків інтеграції у сфері туризму в Україні із формами оптимізації структури ринку туристичних послуг; запропоновано механізм удосконалення державної підтримки розвитку сфери туризму в Україні.

Таблиця 1

Динаміка впливу факторів інтеграції на доходи від в'їжджаючих туристів за країнами ЦСЄ

Найменування показника	Змінні	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	модель
1 Фіктивна змінна, яка вказує на наявність або відсутність членства країни в ЄС	<i>EU_m</i>	0,18 ^{0,24}	0,17 ^{0,13}	0,36 ^{0,28}	1,15 ^{0,74}	1,34 ^{0,8}	1,91 ^{0,92}	1,84 ^{0,91}	1,52 ^{0,88}	1,83 ^{0,9}	2.2
		-1,75 ^{0,9}	-3,55 ^{0,99}	-2,6 ^{0,98}	-1,96 ^{0,93}	-2,18 ^{0,95}	-1,98 ^{0,93}	-1,89 ^{0,92}	-1,9 ^{0,92}	-1,91 ^{0,92}	2.3
		-2,94 ^{0,99}	-2,9 ^{0,99}	-2,43 ^{0,97}	-1,66 ^{0,88}	-2,26 ^{0,95}	-2,23 ^{0,95}	-2,27 ^{0,95}	-2,37 ^{0,95}	-2,34 ^{0,95}	2.4
2 Фіктивна змінна, яка вказує на входження у Шенгенську угоду	<i>Sch_Ag_r_m</i>									-3,34 ^{0,99}	2.5
										-3,68 ^{0,99}	2.5
3 Обсяг увезених прямих іноземних інвестицій в країну	<i>FDI_in</i>	2,94 ^{0,9a}	3,89 ^{0,99}	3,14 ^{0,99}	2,43 ^{0,97}	2,03 ^{0,95}	4,74 ^{0,99}	-0,32 ^{0,25}	0,67 ^{0,5}	0,72 ^{0,56}	2.1
		2,62 ^{0,98}	3,54 ^{0,99}	2,83 ^{0,99}	2,0 ^{0,94}	1,59 ^{0,87}	4,53 ^{0,999}	-0,57 ^{0,05}	0,47 ^{0,35}	0,71 ^{0,65}	2.2
4 Відхилення увезених ПІІ на д. н. в країну від середніх значень за регіоном	<i>D_FDI_P_in</i>	-1,46 ^{0,84}	-1,32 ^{0,8}	-0,68 ^{0,5}	-0,24 ^{0,19}	0,27 ^{0,21}	0,79 ^{0,55}	-0,89 ^{0,61}	-0,89 ^{0,71}	-0,87 ^{0,73}	2.4
5 Обсяг ВВП на душу населення в країні	<i>GDP</i>	1,24 ^{0,77}	2,89 ^{0,99}	2,14 ^{0,95}	1,48 ^{0,84}	1,87 ^{0,92}	2,20 ^{0,95}	2,25 ^{0,96}	2,20 ^{0,9}	2,18 ^{0,9}	2.3
6 Обсяг експорту та імпорту послуг в країну	<i>SUM_ES_IS</i>	7,48 ^{0,99}	7,99 ^{0,99}	6,64 ^{0,99}	6,96 ^{0,99}	6,02 ^{0,99}	2,1 ^{0,95}	5,09 ^{0,99}	5,12 ^{0,99}	5,01 ^{0,99}	2.3
7 Відхилення обсягів експ. та імп. послуг на д. н. в країну від середніх за регіоном	<i>D_SUM_P_ES_IS</i>	13,15 ^{0,99}	13,30 ^{0,99}	5,44 ^{0,99}	3,42 ^{0,99}	2,96 ^{0,99}	1,77 ^{0,99}	4,1 ^{0,99}	4,19 ^{0,99}	3,99 ^{0,99}	2.4
8 Кількість країн світу, з якими країна має безвізовий режим	<i>VF_reg</i>									1,58 ^{0,90}	2.5

Примітка. У клітинах наведені значення *t*-статистики з рівнем значущості показника, у правому крайньому стовпчику – моделі, до яких змінні входили (розроблено автором).

На основі побудованого рейтингу країн ЦСЄ за показниками розвитку міжнародного туризму встановлено, що Україна значно відстає як від регіональних, так і світових лідерів. Згідно даних Світового економічного форуму, конкурентоспроможність туристичної галузі України у світі залишається низькою, проте протягом 2011-2013 рр. у рейтингу WEF країна піднялась на 9 позицій: з 85 до 76 місця.

У просторовій структурі в'їзного туризму країни останніми роками переважну більшість складає кількість туристів, що в'їжджають із країн СНД, – 78% (насамперед, із Росії, Молдови, Білорусі). Кількість в'їжджаючих туристів із ЄС складає 17%, а кількість туристів решти країн світу – 5 % у загальному обсязі туристів.

У ході дослідження розраховано показники інтегрованості підприємств сфери туризму країни, які виражаються часткою інтегрованих підприємств туроператорської, турагентської, готельної діяльності та сфери перевезень у загальній кількості суб'єктів цих сфер діяльності. Встановлено, що модель корпоративної взаємодії у туризмі в Україні досі знаходиться на початковому рівні, а національний ринок туристичних послуг недостатньо інтегрований на міжнародному рівні порівняно з провідними країнами світу. Зокрема, інтегрованість на внутрішньому і зовнішньому ринках підприємств готельного типу складає 1,5% і 0,5%, туроператорського бізнесу – 27% і 54%. Серед міжнародних перевізників в Україні не існує явно виражених тенденцій до транснаціоналізації, що співпадає зі станом світового ринку.

З метою виявлення напрямків відставання України від провідних країн ЦСЄ за розвитком міжнародного туризму та подальшого врахування їх позитивного досвіду в управлінні туристичним комплексом проведено порівняльний аналіз показників, які характеризують фактори інтеграції України і Чехії (табл.2). Виявлено, що найбільше відставання України від Чехії спостерігається за показником інтегрованості підприємств готельного бізнесу.

Таблиця 2

Порівняльний аналіз показників, які характеризують фактори інтеграції, на прикладі України і Чехії, 2012 р.

	Україна	Чехія	Співвідношення Україна/Чехія
Доходи від в'їжджаючих туристів на душу населення (дол.)	127	780	0,163
Кількість пам'яток ЮНЕСКО	7	12	0,58
Кількість нац. авіакомпаній, які здійснюють міжнародні рейси	12	9	1,33
Рейтинг ІССА розвитку індустрії ділових зустрічей (місце)	70	31	0,44
Кількість країн, для яких діє безвізовий режим в'їзду до країни	61	42	1,45
Рейтинг туристичної конкурентоспроможності WEF (140 країн) (бали/місце)	3,98/76	4,78/31	0,83/0,41
Рейтинг WEF за рівнем розвиненості економічного середовища та інфраструктури (бали/місце)	4,14/73	4,51/39	0,92/0,53
Частка прямого внеску туризму до ВВП (%/місце)	2,2/136	2,9/104	0,76/0,76
Кількість міжнародних організацій, до яких належить країна	61	60	1,02
Рейтинг ІССА за кількістю проведених заходів (місце)	70	31	0,44
Кількість готелів на національному ринку, інтегрованих до міжнародних готельних ланцюгів	18	64	0,28

З метою ранжування факторів впливу інтеграційних процесів на розвиток міжнародного туризму, побудовано економетричні моделі, які у загальному вигляді представлені наступними регресійними рівняннями:

$$y_i = a_0 + \sum_{j=1}^k a_j \cdot x_j(i) + \varepsilon_i, \quad (2)$$

де показники із основного набору інтеграції $x_j(i)$, $i = \overline{1,3}$ відносять до i -го регіону (СНД, ЄС, решта країн світу) у період t , k – кількість пояснювальних змінних моделі.

У результаті порівняльного аналізу оцінок параметрів регресійних моделей експорту туристичних послуг України доведено, що макроекономічні фактори позитивно впливають на нарощування частки експорту туристичних послуг України до країн СНД і ЄС (частки обсягу експорту послуг, ПІІ в системі Україна – СНД, частка обсягу імпорту послуг в Україну, різниця між темпами зростання ВВП на душу населення України і країн ЄС в системі Україна – ЄС). Визначено, що фактор безвізового режиму (x_5) є значущим в обох напрямках дослідження, проте, у напрямках Україна – СНД та Україна – ЄС цей фактор виявлений відповідно як позитивно і негативно впливовим. Встановлено, що найбільший вплив на експорт туристичних послуг країни справляє фактор інтеграції підприємств (x_9): зростання частки підприємств готельного типу України, інтегрованих до міжнародних ланцюгів з країнами ЄС, на 1% приводить до зростання частки експорту туристичних послуг України до країн ЄС на 35,64%. Такий результат є емпіричним підтвердженням попереднього аналізу переваг, які виникають у випадку горизонтальної інтеграції готельних підприємств. Таким чином, підтверджено гіпотезу дослідження про впливовість факторів інтеграції, проте встановлено, що цей вплив не є однозначним, а в деяких випадках є суперечливим.

За рахунок поєднання результатів економетричного аналізу з оцінками функціонування моделей інтеграції і якісного аналізу на основі показників інтеграції та з урахуванням підсумків відповідного аналізу для країн ЦСЄ класифіковано фактори інтеграції за характером їх впливу на розвиток міжнародного туризму. Визначення напрямків такої взаємозалежності стало підґрунтям розробки механізму удосконалення державної підтримки розвитку сфери туризму у контексті інтеграційних процесів шляхом визначення перешкод у розвитку міжнародного туризму та вибору адаптивних напрямів інтеграції (рис.3). Він має охоплювати сукупність організаційно-управлінських, правових і фінансово-економічних форм взаємодії, а також методів та інструментів впливу на суб'єкти туристичної діяльності, до яких віднесена державно-приватна форма співробітництва (шляхом надання інвесторам різного роду пільг і відстрочень платежів).

У ході дослідження теоретично обґрунтовано доцільність участі держави у регулюванні інтеграційних процесів у сфері туризму та запропоновано механізм регулювання ступеня інтегрованості ринку туристичних послуг України, який містить етапи визначення рівнів функціонування моделей інтеграції в національній туристичній індустрії.

Рис. 3. Механізм удосконалення державної підтримки розвитку сфери туризму в контексті інтеграційних процесів (розроблено автором)

Використання запропонованого механізму дає змогу визначати напрямки і рівні координації дій (враховуючи багатогалузевий характер туризму) задля підвищення ефективності функціонування сфери туризму країни.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження вирішено важливе наукове завдання поглиблення теоретико-методичних засад дослідження міжнародного туризму та розробки науково-практичних рекомендацій щодо створення механізму удосконалення державної підтримки розвитку сфери туризму в контексті інтеграційних процесів. Одержані результати дозволяють сформулювати низку висновків теоретичного та практичного характеру:

1. Світова економічна наука не має єдиної думки, щодо теоретичного обґрунтування категорії «інтеграція ринку туристичних послуг». У результаті проведеного дослідження «інтеграцію ринків туристичних послуг» запропоновано розуміти як процес формування стійких взаємозв'язків між територіально відокремленими ринками у вигляді потоків благ і факторів виробництва (доходів і ресурсів) та (або) збіжність цін на них, які базуються на виділенні механізмів взаємодії суб'єктів формування регіонального туристичного продукту, а також основних суб'єктів управління ними, та «відкритість» цих ринків один одному.

2. Більшість існуючих у світі інтеграційних об'єднань на ринку туристичних послуг мають специфічні організаційні форми та методи інтеграції і міжнародного співробітництва у сфері туризму. Проведений аналіз існуючих напрямків дослідження моделей інтеграції ринків туристичних послуг у системі міжнародних економічних відносин дозволив удосконалити типологію моделей інтеграції у туризмі, яка враховує множину учасників інтеграційних процесів у сфері туризму, характер та особливості їх взаємовідносин, а саме: модель формальної інтеграції, модель неформальної інтеграції, модель корпоративної взаємодії. Наведена класифікація надає можливість провести систематизований моніторинг розвитку інтеграційних процесів у галузі туризму.

3. Дослідження методик щодо визначення стану розвитку міжнародного туризму за світовими стандартами дозволило розробити систематизацію основного набору показників інтеграції, які впливають на функціонування ринку туристичних послуг, і містить два блоки: рівень зближення країн регіону та рівень туристичної взаємодії. Визначення цих показників дозволяє здійснювати кількісний вимір інтегрованості ринку туристичних послуг країни.

4. Стан, проблеми і тенденції розвитку світового ринку туристичних послуг досліджено через наявність моделей формальної, неформальної інтеграції та корпоративної взаємодії у сфері туризму та умов їх функціонування. Обґрунтовано, що кожна модель інтеграції у сфері міжнародного туризму у світі є розвиненою. Доведено те, що в тих країнах світу, які займають провідні позиції у розвитку туристичної індустрії, спостерігаються високі показники інтегрованості туристичного ринку, що обґрунтовує необхідність розвитку різних форм інтеграції ринку туристичних послуг.

5. Дослідження стану та тенденцій розвитку ринку міжнародного туризму країн ЦСЄ у контексті інтеграційних процесів виявило провідні за розвитком міжнародного туризму країни, які є також провідними і за макроекономічними показниками і показниками інтеграції у туризмі. Проведений якісний аналіз довів взаємозалежність розвитку міжнародного туризму та процесів інтеграції у регіоні і встановив, що цей регіон є достатньо інтегрованим у світовий ринок міжнародного туризму.

6. За допомогою економетричних методів панельних і поздовжніх даних (за 2004-2012 рр.) проведено аналіз впливу інтеграційних процесів на розвиток міжнародного туризму в регіоні, який дав змогу зробити висновок, що фактори, які пов'язані з інтеграційними процесами, мають вплив на розвиток міжнародного туризму в країнах регіону (однак характер цього впливу не є однозначним). Також визначено, щонайвпливовішими факторами інтеграції на розвиток міжнародного туризму в регіоні є: обсяги ВВП, сумарні обсяги експорту та імпорту послуг на душу населення країн регіону та їх відхилення від відповідних середніх показників по регіону, фактори членства в ЄС і входження до Шенгенської Угоди.

7. Досліджено наявність і розвиненість моделей формальної та неформальної інтеграції та моделей корпоративної взаємодії у туризмі в Україні. Виявлено слабку інтегрованість туристичних підприємств країни: готелі, які знаходяться в Україні, інтегровані на 0,5% у світовий ринок готельної справи, рівень інтегрованості туроператорських компаній складає 54%, інтегрованість авіакомпаній складає 68%. Визначені перешкоди у розвитку ринку міжнародного туризму та напрямки регулювання ринку туристичних послуг, що дало змогу побудувати механізм удосконалення державної підтримки сфери туризму в контексті інтеграційних процесів.

8. Аналіз побудованих оцінок регресійних рівнянь частки експорту туристичних послуг України для країн СНД, ЄС і решти країн світу (індексу регіональної орієнтації) на основі поздовжніх даних за 1998-2012 рр., в цілому, підтвердив гіпотезу дослідження про впливовість факторів інтеграції на розвиток міжнародного туризму. Проте доведено, що цей вплив є неоднозначним, а в деяких випадках суперечливим. Шляхом визначення напрямів такої взаємозалежності запропоновано класифікацію факторів інтеграції, які справляють вплив на розвиток міжнародного туризму (фактори-стимулятори і фактори-дестимулятори), що дає змогу будувати ефективну туристичну політику.

Обґрунтовано, що для визначення напрямів успішного інтегрування у світовий туристичний ринок доцільно застосовувати поєднання результатів економіко-математичних методів, оцінки функціонування моделей інтеграції і якісного аналізу на основі показників інтеграції.

Аналіз оцінок побудованих багатофакторних регресійних моделей дозволив встановити напрямки підвищення інтегрованості ринку туристичних послуг за моделю зв'язку «фактор – ефект інтеграції» у туризмі.

9. Світова практика управління в туризмі містить різні рівні державного регулювання і характеру відношень національних туристичних адміністрацій з приватним сектором та іншими учасниками туристичного процесу. Оскільки

конкурентоспроможність туристичної галузі України у світі залишається низькою, пропонується регулювання інтеграційних процесів в цій сфері зробити самостійним напрямком державного регулювання на основі приватно-державного співробітництва. Запропонований механізм удосконалення державної підтримки розвитку сфери туризму в контексті інтеграційних процесів містить сукупність організаційно-управлінських, правових і фінансово-економічних форм взаємодії, а також методів та інструментів впливу на суб'єкти туристичної діяльності.

Запропоновано механізм регулювання ступеня інтеграції ринку туристичних послуг України, що містить наступні складові: аналіз результативності міжнародного співробітництва у сфері туризму, направлений на удосконалення нормативно-правової бази туристичної діяльності, приведення її у відповідність до світових стандартів, створення спільних міжнародних проектів і просування національного туристичного продукту на світовий ринок; визначення рівня інтегрованості на туристичному ринку країни; визначення пріоритетних форм і методів інтеграції підприємств в туризмі з метою створення і розширення мережі туристичних представництв країни за кордоном; вироблення системи заходів щодо регулювання ринку туристичних послуг в контексті інтеграційних процесів.

Зроблено висновок про необхідність підтримки і стимулювання розвитку інтеграційних туристичних об'єднань з боку держави, а також залучення зусиль провідних спеціалістів сфери туризму та суміжних галузей.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у наукових фахових виданнях іноземних держав:

1. Емец М. С. Экономико-математическое моделирование влияния интеграционных процессов на развитие международного туризма (на примере стран Центральной и Восточной Европы) / М. С. Емец // «Экономика и предпринимательство». – 2013. – № 12, ч.2 (41). – С. 113–116.

Публікації у наукових фахових виданнях України:

2. Щелкунова М. С. Использование иерархических моделей для выбора инновационных проектов в туристическом предпринимательстве с учётом риска / П. А. Подлепина, М. С. Щелкунова // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Економічна серія. – 2010. – № 884. – С. 170–176.

Особистий внесок здобувача: побудовано ієрархічну модель для вибору інноваційного проекту з урахуванням ризику і оцінкою результатів.

3. Щелкунова М. С. Методичні засади дослідження наслідків міжнародної економічної інтеграції / М. С. Щелкунова // Вісник Міжнародного слов'янського університету. Серія «Економіка». – 2012. – Т.15, № 1. – С. 112–118.

4. Щелкунова М. С. Вплив економічної інтеграції на добробут країни / М. С. Щелкунова // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Економічна теорія та право. – 2012. – № 3 (10). – С. 79–85.

5. Ємець М. С. Методологічні основи економіко – математичних досліджень в туризмі / М. С. Ємець // «Науковий вісник» Одеського національного економічного університету. Економічні науки. – 2012. – №27 (179). – С. 195–203.

6. Ємець М. С. Побудова економіко-математичної моделі впливу інтеграційних процесів на розвиток міжнародного туризму в Україні / М. С. Ємець // Бізнес Інформ. – 2013. – №12. – С. 21–25.

Публікації в інших виданнях:

7. Щелкунова М. С. Міжнародна економічна інтеграція як вища форма розвитку світогосподарських зв'язків / М. С. Щелкунова // Вісник Харк. нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». – 2013. – № 1042. – С. 48–52.

8. Щелкунова М. С. Стратегическое планирование в туризме с учетом риска / М. С. Щелкунова, П. А. Подлепина // Актуальні проблеми міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (11 грудня 2009 р.). – Х., 2009. – С. 296-300.

Особистий внесок здобувача: проаналізовано теоретико-методичні засади стратегічного планування в туризмі.

9. Щелкунова М. С. Риски в туристическом бизнесе / П. А. Подлепина, М. С. Щелкунова // Туристичний бізнес: світові тенденції та національні пріоритети : матер. конф. – Х., 2009. – С. 15-18.

Особистий внесок здобувача: розглянуто можливі ризики туристичної діяльності, а також шляхи їх диверсифікації.

10. Щелкунова М. С. Использование иерархических моделей для выбора инновационных проектов в туристическом предпринимательстве с учетом риска // М. С. Щелкунова, П. А. Подлепина // Україна в системі світових економічних процесів : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (17-18 грудня 2009 р.). – Х., 2009. – С. 66-68.

Особистий внесок здобувача: побудовано ієрархічну модель для вибору інноваційного проекту з урахуванням ризику і оцінкою результатів.

11. Щелкунова М. С. Религиозный туризм: проблемы и перспективы / М. С. Щелкунова // Религия в современной системе международных отношений: Возможности религии в созидании мира и урегулировании конфликтов : матер. V межд. науч.-практ. конф. (23 октября 2009 г.). – СПб., 2010. – С. 200-203.

12. Щелкунова М. С. Глобализация современного мира и религиозный туризм // Религия в современной системе международных отношений: духовное и светское в международных отношениях : матер. VI межд. науч.-практ. конф. (29 октября 2010 г.). – СПб., 2010. – С. 137-140.

13. Щелкунова М. С. Міжнародний туризм у системі світового господарства: регіональний аспект / М. С. Щелкунова // Туристичний бізнес: світові тенденції та національні пріоритети : матер. V міжнар. наук.-практ. конф. (15 квітня 2011 р.). – Х., 2011. – С. 305-308.

14. Shchelkunova M. S. Competitiveness of Ukrainian oil seeds in the world market / M. S. Shchelkunova // Academic and scientific challenges of diverse fields of knowledge in the 21st : матер. міжвуз. студ. наук. конф. (24 лютого 2012). – Х., 2011. – С. 16-19.

15. Щелкунова М. С. Вплив інтеграційних процесів на економіку країн під час кризи / М. С. Щелкунова, В. І. Сідоров // Актуальні проблеми міжнародних економічних відносин : матер. VII міжнар. наук.-практ. конф. мол. вч. (17 березня 2012 р.). – Х., 2011. – С. 314-318.

Особистий внесок здобувача: проаналізовано вплив інтеграційних процесів на економіку країн під час кризи.

16. Щелкунова М. С. Подходы к анализу эффектов региональной экономической интеграции / М. С. Щелкунова // Ломоносов–2012 : матер. XIX Междун. научн. конф. студ., асп-ов и мол. уч-х. – М., 2012. – С. 110-112.

17. Щелкунова М. С. Вплив економічної інтеграції на добробут країни / М. С. Щелкунова // Добробут націй в умовах глобальної нестабільності : зб. наук. праць міжн. наук.-практ. конф.: частина II. – Одеса. – 2012. – С. 7-8.

18. Щелкунова М. С. Экономико-математические методы и модели оценки развития сферы / М. С. Щелкунова // Добробут націй в умовах глобальної нестабільності : зб. наук. праць міжн. наук.-практ. конф. (26-27 апреля 2013 г.). – Одеса. – 2013. – С. 61-63.

19. Ємець М. С. Моделі економічної інтеграції ринків туристичних послуг / М. С. Ємець // Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин : матер. VIII наук.-практ. конф. мол. вч. (5 квітня 2013). – Х., 2013. – С. 117-120.

20. Емец М. С. Региональные аспекты развития международного туризма в условиях глобализации и интеграции / М. С. Емец // Регионы в современном мире : матер. межд. науч.-практ. конф. – Березники, 2013. – С. 66-67.

21. Ємець М. С. Оцінка розвитку міжнародного туризму в Україні в контексті інтеграційних процесів / М. С. Ємець // Економічний розвиток України в сучасному просторі та часі : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (23-24 жовтня 2013). – Х., 2013. – С. 66-70.

АНОТАЦІЯ

Ємець М.С. Міжнародний туризм в контексті сучасних інтеграційних процесів (на прикладі країн ЦСЄ та України). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, Харків, 2014.

Дисертаційну роботу присвячено поглибленню теоретико-методичних засад дослідження міжнародного туризму та розробці науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення державної підтримки національної туристичної сфери України в контексті впливу на неї сучасних інтеграційних процесів.

Здійснено вивчення розвитку ринків туристичних послуг країн ЦСЄ, проведено регресійний аналіз впливу факторів інтеграції на розвиток ринку міжнародного туризму країн ЦСЄ, відповідно до якого визначено та класифіковано фактори інтеграції за впливом на розвиток міжнародного туризму.

Проведено аналіз розвитку сучасного ринку туристичних послуг України, завдяки якому визначено фактори, які позитивно впливають на нарощування частки експорту туристичних послуг України до країн СНД та ЄС.

Запропоновано систему моніторингу участі країни у міжнародному співробітництві у сфері туризму; механізм удосконалення державної підтримки розвитку сфери туризму в контексті інтеграційних процесів і механізм регулювання ступеня інтеграції ринку туристичних послуг України.

Ключові слова: розвиток міжнародного туризму, інтеграційні процеси, туристичні ринки країн Центрально-Східної Європи (ЦСЄ), фактори інтеграції, державне регулювання сфери туризму України.

АННОТАЦИЯ

Емец М.С. Международный туризм в контексте современных интеграционных процессов (на примере стран ЦВЕ и Украины). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.02 – мировое хозяйство и международные экономические отношения. – Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина Министерства науки и образования Украины, Харьков, 2014.

Диссертация посвящена углублению теоретико-методических основ исследования международного туризма и разработке научно-практических рекомендаций по совершенствованию государственной поддержки национальной туристической сферы Украины в контексте влияния на нее современных интеграционных процессов. Исследованы теоретические подходы к определению понятия «интеграция рынков туристических услуг».

Усовершенствована типология моделей интеграции в сфере туризма. Классифицированы формы и методы международной интеграции в сфере туризма для систематизации основного набора показателей интеграции, которые влияют на функционирование рынка туристических услуг.

Исследованы рынки туристических услуг стран ЦВЕ, проведен регрессионный анализ влияния факторов интеграции на развитие рынка международного туризма стран ЦВЕ, в соответствии с которым определены и классифицированы факторы интеграции по уровню их влияния на развитие международного туризма.

Проведен анализ развития современного рынка туристических услуг Украины, благодаря которому определены факторы, которые положительно влияют на наращивание доли экспорта туристических услуг Украины в страны СНГ и ЕС.

Предложена система мониторинга участия страны в международном сотрудничестве в сфере туризма; механизм совершенствования государственной поддержки развития сферы туризма в контексте интеграционных процессов и механизм регулирования степени интеграции рынка туристических услуг Украины.

Ключевые слова: развитие международного туризма, интеграционные процессы, туристические рынки стран Центрально-Восточной Европы (ЦВЕ), факторы интеграции, государственное регулирование сферы туризма Украины.

ABSTRACT

Yemets M.S. International tourism in the context of current integration processes (using the example of the CEE-countries and Ukraine). - Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of economic sciences, the specialty 08.00.02 – World Economy and International Economic Relations. – V.N. Karazin Kharkiv National University of Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2014.

The thesis is devoted to deepening theoretical and methodological principles of international tourism research and development of scientific and practical recommendations for improving state support of Ukraine's national tourism sector in the context of the influence on it by modern integration processes.

The study has been done on the development of the tourist market in the CEE countries; there has been conducted a regression analysis of the influence of integration factors on the development of international tourism market in the CEE countries, according to which integration factors have been defined and classified in regard to the influence on the development of international tourism.

There has been conducted an analysis of the development of Ukraine's modern tourism market, through which the factors are defined that positively influence the increasing of the exports share of tourism services in Ukraine and the CIS and EU countries.

There have been suggested the system for monitoring the country's participation in international cooperation in the field of tourism, and the mechanism for improving the state support of the development of tourism in the context of the integration processes, as well as the mechanism for regulating the degree of integration of Ukraine's tourism market.

Keywords: development of international tourism, integration processes, tourism markets of Central and Eastern Europe (CEE), integration factors, state regulation of tourism in Ukraine.

Підписано до друку 11.04.2014. Формат 60×84 1/16.
Папір офсетний. Друк. цифровий.
Ум. друк. арк. 0,9. Наклад 100 примірників.
Замовлення №1144.

Надруковано у друкарні ФОП Тарасенко В. П.
Свідоцтво № 24800170000043751 від 21.02.2002 р.
61124, м. Харків, вул. Зернова, 6/267.
Тел./факс: (0572) 52-82-11, (097) 273-11-77